

УДК 339.923:061.1

Н. О. Афендікова,
к. е. н., доцент, доцент каф. економічної теорії та підприємництва,
Запорізький національний технічний університет

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ВЗАЄМОДІЇ УЧАСНИКІВ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

N. Afendikova,
candidate of Economics Sciences, reader, reader Dept. of economic theory and enterprise,
Zaporizhzhya national technical university

CONCEPTUAL BASES OF CO-OPERATION OF PARTICIPANTS OF INVESTMENT PROCESSES IN AGRARIAN SECTOR

Систематизовано основні елементи організаційно-економічного механізму взаємодії учасників інвестиційних процесів в аграрному секторі з метою вдосконалення його комплексного розвитку.

The basic elements of organizationally-economic mechanism of co-operation of participants of investment processes are systematized in an agrarian sector with the purpose of perfection of its complex development.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційний процес, аграрний сектор, національна економіка, економічний механізм, сільське господарство.

Key words: investments, investment process, agrarian sector, national economy, economic mechanism, agriculture.

ВСТУП

Особливості трансформаційних перетворень аграрного сектора економіки України призвели до порушення господарських механізмів та зв'язків, які істотно вплинули на результати виробничої діяльності сільсько-господарських товаровиробників, що, зрештою, призвело до виникнення диспропорцій у відтворювальному процесі аграрних підприємств.

При цьому період активних зрушень в сільському господарстві характеризувався дефіцитним характером державного регулювання основних параметрів розвитку галузей

АПК, що призвело до зменшення обсягів інвестицій в даний комплекс на тлі його хронічної нерівномірної інвестиційної привабливості.

Дефіцит вкладення інвестиційних коштів в агропромисловий комплекс як один з істотних негативних чинників і відсутність на регіональному рівні стимулюючих механізмів залучення приватного інвестиційного капіталу, істотно вплинули на соціальні умови функціонування сільських територій, для яких сільське господарство є системоутворюючою галуззю, що використовує значну кількість ресурсів, що виробляються в інших галузях.

У розвитку сільського господарства значною мірою проявилися усі протиріччя та труднощі трансформаційного періоду, що призвело до посилення дії чинників розвитку агропромислового комплексу, без усунення впливу яких державою неможливе вирішення питання забезпечення продовольчої безпеки окремих регіонів і країни в цілому. У той же час питання державного регулювання і стимулювання інвестиційної активності в аграрному секторі як необхідної і достатньої умови забезпечення функціонування гарантійного механізму залучення інвестиційних ресурсів у даний комплекс залишаються фрагментарно вивченими.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою статті є визначення основних елементів організаційно-економічного механізму взаємодії учасників інвестиційних процесів в аграрному секторі з метою вдосконалення його комплексного розвитку. Дослідження побудовано на системному підході, а також сукупності методів, які забезпечують реалізацію такого підходу, а саме: аналізу, синтезу та логічного узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Динамічний розвиток аграрного сектора неможливий без залучення прямих інвестицій, що забезпечують розширене відтворення. При цьому необхідно відмітити, що зростання об'єму інвестицій далеко не завжди призводить до досягнення бажаного економічного зростання, особливо, як показує світовий досвід, ця ситуація характерна для країн з економікою, що розвивається або перехідною. Слід зазначити, що управління інвестиційною стратегією аграрного сектора є частиною інвестиційної системи, яка включає також інвестиційні об'єкти і суб'єкти. Тому механізм, у свою чергу, не містить в собі об'єктів і суб'єктів інвестиційних відносин, проте його зміст визначається специфікою усіх структурних елементів інвестиційної системи.

Очевидно, що в короткостроковій перспективі інвестиції, особливо якщо вони впроваджені у виробничо-технологічний процес підприємницької структури, не дадуть бажаних результатів. Інвестиційний процес є тривалим і динамічним і відповідно вимагає від держави застосування гнучких інструментів підвищення його економічної ефективності, у рамках послідовно здійснюваних на макрорівні етапів, а саме:

- акумуляція і пошук фінансових ресурсів у потенційного інвестора;
- підвищення фінансової стабільності і стійкості потенційного реципієнта;
- пошук інвестором оптимальних і найбільш ефективних напрямів вкладення коштів;
- створення державою інституціональних умов, що сприяють ефективному залученню капіталу в аграрний сектор.

У цілому необхідно зазначити, що механізм регулювання інвестиційних процесів в аграрному секторі є складним і багатоаспектним явищем, яке проявляється в сутнісному змісті категорії "інвестиції" і відповідно у виконуваних нею функціях для розвитку аграрного сектора, а також у властивих характеристиках цього процесу.

При цьому слід зазначити, що поняття "інвестиції" в різних науках отримало неоднозначне тлумачення. У економічній теорії інвестиції трактуються як витрати на створення (придбання), розширення, реконструкцію і технічне переозброєння основного капіталу, а також на викликані цим зміни розмірів і складу оборотного капіталу [1, с. 35].

У широкому розумінні термін "інвестиція" викладається в Законі України "Про інвестиційну діяльність" від 18.09.1991 № 1560-ХІІ, під яким пропонується розуміти всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект [2].

Багато авторів трактують поняття "інвестиції" як вкладення капіталу в цілях його подальшого примноження [1; 3; 4]. Але таке трактування недостатньо точно відбиває специфіку, що відрізняє їх просто від поточних витрат. Якщо мета інвестицій зводиться до отримання прибутку, то в цьому випадку капітал слід вкладати тільки в об'єкти підприємницької діяльності, оскільки спрямування їх в соціальну, науково-технічну та інші сфери не несе в собі прямих економічних вигод.

Окремі думки сучасних учених і фахівців в сфері теорії інвестицій вказують на те, що потрібна глибша розробка суті інвестицій відносно окремих галузей, особливо аграрного сектора, а також встановлення системного зв'язку між категоріями інвестиційної сфери розвитку національної економіки.

На основі наведених вище трактувань економічної категорії, що вивчається, необхідно підкреслити, що кожна наука з позицій свого понятійного апарату привносить нові аспекти до розкриття суті інвестицій. Проте запозичення категорій з інших наук може створювати труднощі в теоретичному осмисленні їх взаємозв'язку у рамках регулювання інвестиційних процесів в аграрному секторі.

Таким чином, сутнісний зміст економічної категорії "інвестиції" ми пропонуємо розуміти як "цілісну сукупність отриманих на тривалий період ресурсів фінансового, виробничо-технологічного та інтелектуального характеру, притягнених з метою приросту капіталу та досягнення економічного ефекту господарської діяльності організації і переслідування цілей економічного і соціального порядку в розвитку окремих територій".

У контексті нашого дослідження, для глибшого осмислення економічної суті інвестицій та визначенні підходів до регулювання інвестиційних процесів в аграрному секторі необхідно виділити основні рамки цієї категорії за ключовими ознаками, що має важливе значення в управлінні інвестиційною діяльністю і дозволяє цілеспрямовано здійснювати вплив на об'єкт управління, а також зробити оптимальний вибір управлінського інструментарію відповідно до виділених в ньому ознак.

Формування ефективного механізму регулювання інвестиційних процесів в аграрному секторі необхідно розглядати з системних позицій. Концептуальною основою такого організаційно-економічного механізму має бути система взаємодії учасників інвестиційних процесів в аграрному секторі, орієнтована на максимально ефективно і раціональне використання ресурсів окремих аграрно-орієнтованих територій, яка включає ряд характерних елементів. Такими елементами ми пропонуємо вважати наступні:

- стратегічний орієнтир взаємодії та основні напрями інвестиційної політики розвитку аграрного сектора;
- функції і принципи взаємодії;
- основні критерії ухвалення рішень про інвестування;
- базові орієнтири взаємодії для досягнення цілей розвитку аграрного сектора;
- результати ефективної взаємодії.

Єдність та спільність виділених компонентів дозволяє проникнути в основу взає-

модії учасників інвестиційних процесів в аграрному секторі, з метою створення ефективного механізму їх регулювання для досягнення регламентованих напрямів соціально-економічного розвитку аграрно-орієнтованих територій для активного вливання інвестицій в галузь.

Ключовими проблемами розвитку аграрного сектора економіки України, що не забезпечують активного вливання капіталу в галузь, сьогодні є:

- низька конкурентоспроможність, у тому числі висока собівартість сільськогосподарської продукції та продовольства національного виробництва на внутрішньому та зовнішньому ринках;

- непоширеність висококонкурентних та інноваційних технологій, адаптованих до потреб та економічних можливостей виробництва, низький рівень інноваційності в аграрному секторі, низькі темпи техніко-технологічної модернізації та, як наслідок, низька продуктивність праці;

- відсутність ефективної системи впровадження наукових розробок в агропромислове виробництво;

- зростання вартості невідновлювальних природних ресурсів для сільськогосподарського виробництва;

- низька або неналежна якість окремих видів сільськогосподарської сировини та харчових продуктів;

- відсутність моніторингу ґрунтів, з метою збереження їх родючості, управління якістю та раціонального використання;

- недостатньо розвинена інфраструктура ринку сільськогосподарської продукції та продовольства, недосконалість каналів та умов просування сільськогосподарської продукції та продовольства на міжнародний ринок;

- недосконалість діючої системи інформаційно-аналітичного забезпечення розвитку галузі та її невідповідність сучасним потребам системи управління аграрним сектором;

- недостатнє матеріальне стимулювання працівників аграрного сектора [5, с. 56].

Активізація інвестиційної діяльності на рівні регіонів можлива за умови розробки комплексного механізму залучення інвестицій, основними складовими якого є:

- 1) виконання регіональних програм залучення інвестицій, де чітко визначені цілі, а також шляхи та методи їх досягнення;

2) розробка та відпрацювання інвестиційних проектів (інфраструктурних та за галузями економіки регіону);

3) розробка чіткого механізму роботи з потенційними інвесторами;

4) інформування інвесторів про створені та успішно реалізовані інвестиційні проекти (піар, веб-сторінки, каталоги, ярмаркові заходи, виставково-презентаційні заходи);

5) Формування сприятливого інвестиційного клімату [140].

Проблемні питання розвитку інвестиційної діяльності в регіонах можуть бути вирішені лише за умови реалізації комплексу заходів усіма учасниками інвестиційного процесу — владою та безпосередньо самими підприємствами (бізнесом). На рівні державної влади необхідним є:

— створення привабливого інвестиційного клімату, який би передбачав взаємовигідні умови для залучення вітчизняних та зарубіжних інвесторів, які мають намір розвивати пріоритетні галузі економіки регіону;

— розробка механізмів державно-приватного партнерства, які б передбачали впровадження програм спільного фінансування проектів, які матимуть найбільший позитивний ефект на соціально-економічний розвиток регіону.

На місцевому рівні заходи, спрямовані на формування привабливого інвестиційного клімату, можна поділити на дві групи: економічні та організаційно-адміністративні заходи. Економічними заходами є:

— запровадження механізму проведення інвестиційних конкурсів, які повинні враховувати разом із економічною ефективністю, соціальні та екологічні ефекти для регіону;

— використання можливостей Дозвільного центру для проведення експертизи проектів відкрито та доступно в режимі "єдиного вікна", що сприятиме більш активному залученню закордонних інвесторів та подоланню бюрократичних перепон;

— розвиток та підтримка регіональної інноваційно-інвестиційної інфраструктури: створення регіональних фінансово-кредитних та консалтингових установ, індустріальних парків, кластерів, технологічних платформ, програм підтримки інноваційних "стартапів", використання механізму обласного замовлення для шкіл, лікарень, місцевих органів влади тощо (за аналогією з державним замовленням) з наданням пріоритету вітчизняному товаровиробнику [6].

Організаційно-адміністративними заходами, які потрібно проводити для підвищення інвестиційної привабливості регіонів, повинні бути:

— активне долучення до розробки інвестиційних пропозицій науково дослідних установ та підприємств регіону;

— налагодження практики інформування та навчання представників підприємств, суб'єктів малого та середнього підприємництва з питань охорони інтелектуальної власності, що спрямована на підвищення рівня обізнаності щодо значення інтелектуального капіталу, комерціалізації наукових ідей та пошуку інвесторів для їх подальшого впровадження у промисловість регіону;

— періодичне видання регіонального каталогу інвестиційних проектів для подальшої їх популяризації та розповсюдження серед потенційних інвесторів;

— здійснення підтримки малого інноваційного підприємництва та створення бізнес-інкубаторів для навчання молодих підприємців сучасним методам ведення бізнесу та взаємодії з потенційними інвесторами, відбору програм, проектів підтримки та пошуку інвесторів;

— підготовка презентацій перспективних підприємств регіонів для представлення їх на традиційних форумах торгово-промислових палат з метою поширення інвестиційних та інноваційних проектів підприємств та наукових організацій регіону за кордоном;

— допомога керівникам підприємств регіону щодо їх участі у бізнес-місіях за кордоном з метою пошуку інвесторів і проведення ділових зустрічей за професійними напрямками, а також до їх участі в зарубіжних виставках зі своїми досягненнями і інвестиційними пропозиціями;

— підготовка різноманітного інформаційного матеріалу для іноземних і вітчизняних інвесторів [6].

Тому, дослідження економічного механізму взаємодії усіх учасників інвестиційних процесів є дуже актуальним у межах нарощування інноваційно-інвестиційного потенціалу сучасного агропромислового комплексу України. Одже, стратегічним орієнтиром даного механізму взаємодії учасників інвестиційних процесів в аграрному секторі ми виділяємо необхідність досягнення стійкого соціально-економічного розвитку аграрно-орієнтованих територій. При цьому під економічним механізмом взаємодії учасників інвестиційних процесів в аграрному

секторі необхідно розуміти сукупність методів і способів інвестування та управління інвестиційними потоками в цілях ефективного відтворення основних та інтелектуальних фондів економіки регіону або країни в цілому.

Стійкий та цілісний розвиток усіх галузей національної економіки країни повинен ґрунтуватися на дотриманні комплексної та ефективно економічної політики держави, що припускає наявність інвестиційної, структурної, інноваційної, зовнішньоторгівельної і науково-технічної складових, обґрунтованих та тісно взаємопов'язаних між собою.

Інвестиційна політика як елемент комплексної економічної політики держави є системою заходів, що передбачає встановлення структури та обсягів інвестицій, напрямів їх використання і визначення джерел отримання коштів у сферах підприємницької діяльності і галузях економіки [7, с. 31].

Основними напрямками інвестиційної політики розвитку аграрного сектора нами виділені наступні:

1) створення диверсифікованої фінансової основи реалізації інвестиційних проектів в аграрному секторі, достатній для розвитку інвестиційної діяльності в аграрному секторі, що включає різні джерела залучення усіх видів ресурсів;

2) створення ефективних регуляторів підтримки інвестиційної активності в аграрному секторі, включаючи: розробку і реалізацію комплексно-цільових програм, розвитку комплексу в цілому та окремих галузей, обґрунтування регіональних стратегічних пріоритетів розвитку аграрно-орієнтованих територій, нормативно-правове, організаційне і консультаційне забезпечення і супровід інвестиційних процесів, створення інформаційно-аналітичної системи моніторингу ефективності програмних заходів, що реалізуються, та окремих інвестиційних проектів, регулювання і перерозподіл інвестиційних потоків;

3) створення і послідовна реалізація системи моніторингу і діагностики рівня забезпеченості інвестиційними ресурсами відтворювального процесу в регіоні, що передбачає системний моніторинг цього процесу через послідовне багатоаспектне вивчення інвестиційної діяльності в аграрному секторі.

Невід'ємним елементом даного організаційно-економічного механізму взаємодії

учасників інвестиційних процесів в аграрному секторі є дотримання певних принципів, до яких необхідно віднести наступні: легітимності, економічної ефективності, відповідальності, автономності сторін, оптимізації витрат, гармонізації цілей економічного і соціального розвитку, адаптації і постійного перегляду цілей і методів взаємодії суб'єктів інвестиційних процесів в аграрному секторі.

Дотримання вищеперелічених принципів виконується при виконанні представлених функцій даного механізму взаємодії, а саме: відтворення; перерозподілу; стимулювання; контролю; надання інформації; регулювання; збереження галузевої спеціалізації. При цьому слід зазначити, що дані функції співвіднесені з автономною компетенцією і функціональним навантаженням кожної зі сторін взаємодії. Зокрема, органи державної влади в силу своїх повноважень реалізують у більшій частині контрольну, регулюючу, функцію перерозподілу, інформаційну і ряд інших функцій координуючого порядку.

Невід'ємним учасником інвестиційних процесів в аграрному секторі, враховуючи його соціально-орієнтовану роль, є населення, яке є кінцевим споживачем сільськогосподарської продукції та послуг.

Названі суб'єкти взаємодії, органи державної влади і населення, в даному механізмі ототожнюються нами з елементами опосередкованого характеру, які є необхідними, але не достатніми елементами для "запуску" механізму взаємодії.

Конкретні інвестиційні рішення, що реалізуються, позиціонуються нами в контексті досягнення базових орієнтирів розвитку аграрного сектора, до яких необхідно віднести:

1) здатність до взаємодії суб'єктів інвестиційних процесів та їх саморозвитку;

2) раціональне використання ресурсів;

3) інтеграція регіону в єдиний інформаційний простір;

4) гнучкість та адаптивність використовуваних форм взаємодії;

5) комплексна безпека.

Ефективність функціонування аграрного сектора на основі активізації інвестиційних процесів необхідно розглядати крізь призму кінцевих результатів, що досягаються на мікро- і мезорівнях.

Так, на мікрорівні ефективна взаємодія суб'єктів інвестиційних процесів повинна

припускати: забезпечення результативного функціонування сільськогосподарської організації, підвищення конкурентоспроможності вироблюваної продукції, вдосконалення виробничого процесу за рахунок його технологічного та технічного переоснащення.

На мезорівні переслідуються кінцеві результати взаємодії суб'єктів інвестиційних процесів носять масштабніший характер і припускають не лише отримання економічних результатів, але і вирішення ряду соціальних завдань та проблем. До таких кінцевих результатів на мезорівні нами віднесені: впровадження результатів досліджень інноваційного характеру виробництва; вирішення питань продовольчої безпеки; розвиток фінансових інститутів; збалансований розвиток суміжних галузей; розвиток соціальної сфери села; створення нових робочих місць; створення додаткового продукту; подолання стагнації сільського господарства; охорона довкілля та ін.

Таким чином, нами систематизовані основні елементи організаційно-економічного механізму взаємодії учасників інвестиційних процесів в аграрному секторі з метою вдосконалення його комплексного розвитку.

ВИСНОВКИ

Інвестиційна сфера є ключовим елементом економічної системи, значення якого визначається тим, що саме тут формуються найважливіші пропорції економіки: між нагромадженням і споживанням, нагромадженням і інвестуванням, вкладеннями та їх віддачею, міжгалузевою структурою.

Інвестиції грають істотну роль у функціонуванні і розвитку аграрного сектора національної економіки. Забезпечуючи формування фондів підприємств, виробничого потенціалу, інвестиції безпосередньо впливають на поточні і перспективні результати господарської діяльності. При цьому інвестування повинне здійснюватися в ефективних формах, тому що вкладення коштів у морально застарілі засоби виробництва, технології не матиме позитивного економічного ефекту.

Нераціональне використання інвестицій спричиняє заморожування ресурсів і внаслідок цього скорочення обсягів виготовленої продукції. Таким чином, ефективність використання інвестицій має важливе значення для національної економіки: збільшення масштабів інвестування без досягнення певного рівня його ефективності не веде до стабільного економічного зростання.

Тому було встановлено, що сьогодні задля досягнення стійкого поступального розвитку аграрного сектора потрібна розробка дієвого організаційно-економічного механізму, побудованого на поєднанні державного регулювання і ринкового саморегулювання, у рамках проведення єдиної збалансованої цінової, фінансово-кредитної і інвестиційної політики.

В умовах недостатності фінансових ресурсів, що спостерігається, особливо в посткризовий період, виникає об'єктивна необхідність залучення додаткових джерел фінансування. Проте в умовах важкої доступності кредитних ресурсів, такими джерелами повинні виступати довгострокові вкладення інвесторів, притягнені на взаємовигідних умовах, а також надходження в аграрний сектор державних коштів, через механізм державних комплексно-цільових програм.

Література:

1. Бирка М.І. Теоретико-методологічні підходи до аналізування прямих іноземних інвестицій в контексті їх залучення / М.І. Бирка // Стратегія розвитку України. Спецвыпуск. — 2012. — № 1. — С. 34—41.

2. Закон України "Про інвестиційну діяльність" від 18.09.1991 № 1560-ХІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>

3. Кармелюк Г. Дослідження ефективності інвестицій у промисловість / Г. Кармелюк // Вісник Терноп. нац. екон. ун-ту. — 2012. — № 2. — С. 130—136.

4. Кісіль М.І. Теоретичні та практичні аспекти формування інвестиційних ресурсів особистих селянських господарств / М.І. Кісіль, С.О. Михайловина // Економіка АПК. — 2012. — № 12. — С. 49—56.

5. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель. — Веселяка. — К.: ННЦ "ІАЕ", 2012. — 182 с.

6. Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів, проведений Державним агентством з інвестицій та управління національними проектами України у 2013 році [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ukrproject.gov.ua/news/derzhavne-agentstvo>

7. Флегантова А.Л. Регіональні аспекти удосконалення інвестиційної діяльності / А.Л. Флегантова // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. — № 1(4). — 2012. — С. 300—304.

Стаття надійшла до редакції 10.07.2013 р.